

Paul Erdmann Isert

Af Maria Kristiansen

En dansk læge på Guldkysten, Paul Erdmann Isert (1756-1789), fik stor betydning for afviklingen af slavehandlen, og især for planerne om, at plantagedrift skulle afløse slavehandlen.

Isert blev født i 1756 i Brandenburg. Det vides ikke, hvornår han kom til København, men han har sandsynligvis studeret der. I hvert fald beskrives han som "i Føle- Tænke- og Udtrykmaade fuldkommen dansk"(186). Isert blev ansat som kgl. dansk overkirurg ved de danske etablissemeter på Guldkysten, hvortil han ankom i 1783.

Det usædvanlige ved Isert var, at han med sin humor og sit varme væsen blev en afholdt person blandt afrikanerne. Han gjorde sig endda den - blandt danskerne - uhørte anstrengelse at lære lokalsproget, ligesom han nød den lokale mad. Den danske guvernør Jens Adolf Kiøge så Isert som sin nære ven, men han blev upopulær blandt de øvrige danskere, fordi han foretrak at studere afrikanerne, naturen og at læse bøger frem for at drikke med sine landsmænd. Efter nogle år på Guldkysten følte han sig ensom:

"Hvo som ikke har lært at være sig selv nok, kommer til kort; thi Selskabet er saa lidet, at man ikke vel kan vælge; og efterdi enhver veed alle den andens Handlinger, hvoraf man desværre meest lægger Mærke til de slette, finder man ikkun sielden nogen, som man ønsker at omgaaes med."

Ideer om plantagedrift i Afrika

I slutningen af 1786 forlod Isert Guldkysten. For at komme til København måtte han rejse over Vestindien med et dansk slaveskib, og det blev en oplevelse der kom til at gøre stort indtryk på ham. Slavernes forhold på overfarten, og det liv der ventede dem på plantagerne i Dansk Vestindien, var umenneskeligt.

Efter nær at have mistet livet i et slaveoprør ombord skrev Isert et følelsesladet brev hjem om slavernes forfærdelige forhold og om sine tanker om plantagedrift på Guldkysten.

Christianssted paa St. Croix, 12te Marts, 1787

"Hvorfor var vore Forfædre dog ikke saa fornuftige at anlægge Plantager i Afrika med Sukker, Kaffe, Chokolade og andre i Evropa saa nødvendigblevne Artikler? Der, hvor man havde kunnet faa Arbejdere nok paa bedre Vilkaar! Nej, Amerikas Opdagelse og Undertvingelse smigrede Forfængeligheden mere.

Men Afrika er endnu den Verdensdel, hvori man ved Anlæggelse af Plantager kunde efterhaanden hindre den skændige Udførsel af Negre fra deres frodige Fædreland. Gerne afstod de Sorte os de bedste og største Landsdele, der i Aartusinder har ligget øde hen, hvis vi kom med Oliegren i Haand, og ikke med Mordvaaben, og for en ringe Betaling vilde de hjælpe os. Jeg er for bevæget til i dag at kunne skrive mere." (181)

Iserts fordømmelse af slavehandlen gav ham ideen til at anlægge plantager på Guldkysten. Tanken var, at det, der hidtil var tjent på sukkerplantagerne i Vestindien, fremover kunne hentes på plantager i Afrika, hvor afrikanerne kunne arbejde under bedre forhold end i Vestindien. På den måde kunne den transatlantiske slavetrafik afskaffes.

Afrikanske kvinder fra Iserts bog "Reise nach Guinea" fra 1788

Den sorte danske hær. Tegning fra Iserts bog "Reise nach Guinea", 1788

Planlægning af de første danske plantager i Afrika

Isert gik i land i København godt et år efter, at han var gået ombord i skibet på Guldkysten. Han kendte nu alle tre hjørner af trekantshandlen. Isert opsøgte i København finansminister Grev Schimmelmann for at fortælle ham om sine planer for plantageanlæg på Guldkysten og den heraf følgende mulighed for afskaffelse af slavehandlen. Schimmelmann blev overbevist. Ikke blot havde Schimmelmann netop nedsat en kommission, der skulle undersøge det økonomiske grundlag for handel på Guldkysten, fordi slavehandlen gik dårligt. Han var også, som Isert, en belæst og følsom mand, der var imod slaveriet. Hans tillid til Isert var stor.

De følgende måneder udarbejdede de en plan for, hvorledes Isert skulle rejse tilbage til Guldkysten og virkeliggøre sine ideer om plantageanlæg. Der skulle grundlægges en dansk koloni på Guldkysten. De økonomiske midler, der skulle bruges, skaffede Schimmelmann, ligesom han udnævnte Isert til kaptajn, så han kunne grundlægge den danske koloni med myndighed.

Isert giftede sig med Dorothea Elisabeth Plum, en ung præstedatter, som skulle følge ham til Guldkysten. Han var en af de første danskere, der tog sin kone med til kysten – det var en del af Iserts plan, at familielivet skulle være kernen i den nye danske koloni. Kun tre måneder efter vielsen rejste Isert i juli 1788 fra København med sin gravide hustru, med økonomisk opbakning og med sine af kongen og finansministeren givne beføjelser.

Plantagen Frederiksnopel grundlægges

I Akwapim nord for fortet Christiansborg på Guldkysten blev Isert modtaget hjerteligt af de lokale. Høvdingen overlod en del land til Isert, og tohundrede af hans folk gik frivilligt i gang med at rydde arealerne og opsætte midlertidige hytter til den højt agtede danske læge. På blot en måned stod det nye plantageanlæg klar, og i december 1788 kunne Isert indvie det ved en storstående ceremoni. Anlægget blev kaldt Frederiksnopel.

I sin første indberetning var Isert fuld af optimisme. De husdyr og køkkenplanter, Isert havde bragt med fra Danmark, trivedes, og forholdet til de lokale var problemfrit. Indberetningen var vedlagt et omfattende udkast til lovgivningen i den nye koloni. Heri blev det præciseret, hvorledes koloniens slaver skulle sikres status af arbejdere, de skulle have ret til privat ejendom og familier måtte ikke splittes.

Iserts død og opgivelse af projektet

Den optimistiske indberetning blev dateret den 16. januar 1789. Det var den første og eneste indberetning fra Frederiksnopel. Isert døde fem dage senere. En måned efter Iserts død fødte hans enke en datter, men Dorothea Elisabeth døde selv kort efter. Den lille nyfødte, forældreløse pige overlevede kun nogle få uger. Hun døde den 8. marts 1789, og dermed var familien, som skulle være kernen i Iserts danske koloni, borte.

På Frederiksnopel blev Iserts afløser indsat, men inden længe lå Iserts storstående projekt i ruiner. Paul Erdmann Isert havde dog lagt kimen til fremtidige planer for danske plantageanlæg på Guldkysten som afløser for slavehandlen.

Litteratur

Raunkjær, Ingeborg: "Lægen Paul Iserts breve fra dansk Guinea 1783-87", København 1917